

Stanisław Achremczyk

Olsztyńskie badania dziejów Królewca i Kaliningradu po 1945 roku

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3, 409-424

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Stanisław Achremczyk

Olsztyńskie badania dziejów Królewca i Kaliningradu po 1945 roku

Dzieje Królewca do 1945 r., Kaliningradu i obwodu kaliningradzkiego po 1945 r., w badaniach historyków polskich zajmowały marginalne miejsce. Nawet w pobliskim Olsztynie zainteresowanie Kaliningradem do 1989 r. było niewielkie. Kaliningrad kojarzył się Polakom z miastem portowym, garnizonowym, zamkniętym dla cudzoziemców. I choć do grodu nad Pregołą Polacy jednak czuli i czują pewien sentyment, to w świadomości historycznej społeczeństwa polskiego Królewiec zajmuje marginalne miejsce, a historia Kaliningradu jest mu całkowicie obca. Niedostatki badań naukowych mają swoje konsekwencje – prowadzą do powstawania wielu uproszczeń, niedomówień, których pełna jest zwłaszcza współczesna publicystyka.

Trudno jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie, dlaczego polskie badania nad historią Królewca są tak skromne i wciąż brakuje badaczy dziejów Kaliningradu, a przecież tradycje w tym zakresie sięgają XIX w.

W nurt polskich zainteresowań dziejami Królewca niektórzy historycy wpisują monografię Ludwika Baczki wydaną w 1804 r. Ludwik Baczko urodził się w 1756 r. w Elku, uważał się za Niemca, ale o polskich korzeniach. Znał język polski, interesował się polską historią i literaturą. Pisał o Koperniku, Janie Bażyńskim, Ignacym Krasickim. Był autorem sześciotomowej *Historii Prus* oraz historii Królewca¹. Monografia grodu nad Pregołą zachowała pewne walory, głównie jeśli chodzi o współczesny autorowi opis miasta. Pierwszy w miarę pełny obraz dziejów Królewca w wersji skrótovej, ale po polsku, zamieszczono w 1884 r. w *Słowniku geograficzno-historycznym Królestwa Polskiego*. Na znaczenie Prus Wschodnich, a przez to i Królewca, zwracał uwagę w okresie międzywojennym Stanisław Srokowski, pierwszy konsul Polski w Królewcu. Srokowski, geograf z wykształcenia i zamiłowania, polityk i historyk z wyboru, wiele uczynił, by przybliżyć polskiemu społeczeństwu historię, położenie geograficzne, gospodarkę Prus Wschodnich. W 1925 r. wydał w Poznaniu książkę *Z krainy Czarnego Krzyża*, jej drugie wydanie ukazało się w Olsztynie w 1980 r.² Na łamach czasopism popularnych i naukowych opublikował wiele artykułów dotyczących problematyki wschodniopruskiej³. Mimo tak licznych prac Srokowskiego polska

1 L. Baczko, *Geschichte Preussens*, Bd. 1–6, Königsberg 1792–1800; idem, *Versuch einer Geschichte und Beschreibung der Stadt Königsberg*, Königsberg 1787–1790, wyd. II, 1804.

2 S. Srokowski, *Z krainy Czarnego Krzyża*, Poznań 1925; idem, *Z Krainy Czarnego Krzyża*, wstęp i oprac. M. Szostakowska, Olsztyn 1980.

3 S. Srokowski, *Enklawa wschodniopruska*, Strażnica Zachodnia, 1925, nr 7–12, ss. 31–325; idem, *Trzy ekspansje i Prusy Wschodnie*, Droga, 1925, nr 5, ss. 11–17; idem, *Prusy Wschodnie oraz ich związek naturalny ze wschodem Europy*, Kraków 1928; idem, *Indywidualność geograficzna Prus Wschodnich*, Przegląd Geograficzny, 1928, t. 8, z. 1–2, ss. 26–51; idem, *Królewiec niegdyś a dziś*, Przegląd Współczesny, 1928, nr 71, ss. 443–457; idem, *Prusy Wschodnie. Kraj i ludzie*, Warszawa 1929; idem, *Drogi żeglowne w Prusiech Wschodnich*, Przegląd Geograficzny, 1929, t. 9, ss. 297–317; idem, *Uwagi o położeniu gospodarczym Prus Wschodnich*, Strażnica Zachodnia, 1929, nr 3, ss. 211–243; idem, *Jeziorka i moczary Prus Wschod-*

monografia dziejów Królewca ukazała się dopiero sto dziesięć lat po publikacji obszernego szkicu w *Słowniku geograficzno-historycznym Królestwa Polskiego* – w 1994 r. wydano w Olsztynie *Historię Królewca* Janusza Jasińskiego⁴. Autor zaznaczył we wstępie, że w trzydziestu trzech szkicach na temat historii miasta położył nacisk na polską obecność w Królewcu. Stąd lektura książki sprawia miejscami wrażenie jakoby Królewec w dużej części był miastem polskim. Jasiński, wytrawny historyk, jasno tłumaczy jednak, że Królewec to miasto niemieckie w którym nie brakuje polskich akcentów historycznych. Książka Jasińskiego, pionierska w polskiej historiografii, ukazuje możliwości nowych badań i wręcz je inspiruje.

Przez całe dziesięciolecie Królewec pozostawał w cieniu polskich zainteresowań i badań nad wielkimi miastami ziem pruskich, będącymi pod bezpośrednimi wpływami polskimi – Gdańską, Torunią i Elblągą. Królewec natomiast, okresowo tylko związany z Rzeczpospolitą, leżący we wschodniej części ziem pruskich, przez dorzecza Pregoty i Niemna powiązany z ziemiami białoruskimi i litewskimi, traktowany był jako miasto peryferyjne, mimo że był stolicą lennych Prus Krzyżackich i Książęcych, a od XVIII w. rezydencją królów pruskich i prezydentów prowincji Prusy Wschodnie. Także po 1945 r., kiedy Królewec znalazł się w granicach Związku Radzieckiego, badania nad jego dziejami prowadzone były w skromnym jedynie zakresie. Podobnie niewielkie zainteresowanie budził utworzony w 1946 r. obwód kaliningradzki. Dopiero po 1956 r. w prasie olsztyńskiej zaczęły pojawiać się artykuły publicystyczne na temat Kaliningradu i obwodu kaliningradzkiego. Wraz ze zmianami ustrojowymi w Polsce po 1989 r. oraz demokratyzacją Rosji za czasów Gorbaczowa, a później rozpadem Związku Radzieckiego nastąpił wyraźny zwrot w postrzeganiu dziejów Prus Wschodnich. Kolejne rocznice powstania uniwersytetu w Królewcu i założenia miasta, ożywiały polskie badania nie tylko nad dziejami Królewca, ale także obwodu kaliningradzkiego. Z drugiej strony łatwiejszy stał się dostęp polskich badaczy do zasobów byłego Archiwum Państwowego w Królewcu przechowywanego w Berlinie, a także Archiwum Państwowego w Kaliningradzie.

Zmiany polityczne w Europie Środkowej i Wschodniej końca lat osiemdziesiątych zaowocowały przemianami w obwodzie kaliningradzkim. Częściowo przynajmniej otwarto te ziemie dla cudzoziemców, ożywiła się wymiana gospodarcza i kulturalna obwodu z Polską. W Kaliningradzie powstał konsulat Rzeczypospolitej Polskiej. To wszystko miało wpływ na podejmowanie przez polskich historyków, socjologów, politologów badań nad Królewcem, a zwłaszcza nad Kaliningradem. Ożywiła się debata nad miejscem i rolą tego miasta w polityce Rosji, Unii Europejskiej i krajów sąsiadujących z obwodem kaliningradzkim. W Olsztynie w okresie integracji środowiska naukowego związanego z powstawaniem uniwersytetu (1999) podejmowano próby przedstawiania różnorodnych powiązań Polski z miastem nad Pregotą na przestrzeni wieków. Historycy powrócili do badań podejmowanych wcześniej, zainteresowali się współczesnymi przemianami zachodzącymi w obwodzie kaliningradzkim. Należy mieć nadzieję, że trend ten utrzyma się w następnych dziesięcioleciach.

nich, Warszawa 1930; idem, *Rozwój i znaczenie sieci drożnej Prus Wschodnich*, Bellona, 1930, t. 35, ss. 557–591; idem, *Pamiętki polskie w Prusach Wschodnich*, w: *Prusy Wschodnie – przeszłość i teraźniejszość*, pod red. M. Zawidzkiego, Poznań 1932, ss. 13–140; idem, *Granica Prus Wschodnich, jej przebieg, powstanie i znaczenie*, Bellona, 1934, t. 41, ss. 471–494; idem, *Lasy wschodniopruskie i ich rola w obronności kraju*, Bellona, 1934, t. 44, ss. 109–128; idem, *Drogi żelazne Prus Wschodnich*, Bellona, 1935, t. 45, ss. 210–233; idem, *Ludność Prus Wschodnich*, Bellona, 1937, z. 1–3, ss. 39–114; idem, *Prusy Wschodnie. Studium geograficzne, gospodarcze i społeczne*, Gdańsk – Bydgoszcz – Toruń 1945; idem, *Miasta i ludzie Prus Wschodnich*, Warszawa 1946; idem, *Prusy Wschodnie – Mazury, Warmia i Powiśle*, Warszawa 1947.

⁴ J. Jasiński, *Historia Królewca*, Olsztyn 1994. S. Szostakowski, *Prusy Wschodnie w polskim ruchu patriotycznym 1830–1865*, Olsztyn 1987.

Włączenie południowych Prus Wschodnich do Polski postawiło przed nauką polską konieczność podjęcia badań nad przeszłością ziem nazwanych Warmią i Mazurami. Zrozumiałe jest zatem, że zainteresowania nauki polskiej, zarówno historii, socjologii, etnografii, historii literatury, jak i sztuki dotyczyły właśnie południowych Prus Wschodnich zamieszkałych przez ludność mówiącą po polsku. Badania te miały nadrobić wieloletnie zaniedbania historiografii polskiej w tym zakresie. W ówczesnej sytuacji politycznej studia historyczne koncentrowały się zatem na polskiej przeszłości tych ziem. Po 1956 r. rozwinęły się zwłaszcza badania regionalne prowadzone z dużym powodzeniem w Olsztynie.

Nim jednak w Olsztynie powstało środowisko humanistyczne, nim zorganizowano, zgromadzono i udostępniono badaczom zbiory archiwalne i biblioteczne, przeszłością Prus Wschodnich, w tym także dziejami Królewca, zainteresowały się większe polskie ośrodki uniwersyteckie, m.in. uniwersytety Jagielloński, Wrocławski, Mikołaja Kopernika w Toruniu, a zwłaszcza Instytut Zachodni w Poznaniu i Instytut Bałtycki w Gdańsku. Zaangażowani w nie byli wybitni historycy tej miary co Kazimierz Piwarski, Karol Górski, Adam Vetulani, Władysław Czapliński. Byli oni autorami pierwszych popularnych syntez Prus Wschodnich, Zakonu Krzyżackiego, stosunku prawnego ziem pruskich do Rzeczypospolitej. Instytut Bałtycki w ramach serii wydawniczej „Pomorze” wydał w 1946 r. *Dzieje Prus Wschodnich w czasach nowożytnych* autorstwa Kazimierza Piwarskiego⁵. Praca ta, licząca 384 strony, obejmowała dzieje Prus Książęcych i Prus Wschodnich od 1525 r. do wybuchu II wojny światowej. Rok później nakładem krakowskiej Księgarni Stefana Kamińskiego ukazała się kolejna tym razem krótsza synteza na temat roli Prus Wschodnich w dziejach Polski, również autorstwa Kazimierza Piwarskiego, ale obejmująca okres od podboju ziem pruskich przez Krzyżaków po wiek XX⁶. Instytut Zachodni już w maju 1945 r. zamówił u prof. Karola Górskiego książkę *Państwo krzyżackie w Prusach*. Publikacja ukazała się drukiem wiosną 1946 r., ale nie w wydawnictwach Instytutu Zachodniego, lecz Instytutu Bałtyckiego⁷, w 1948 r. książka otrzymała nagrodę ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego. Adam Vetulani powrócił do przedwojennych badań Prus Książęcych, zwłaszcza ich stosunku do Polski⁸. Henryk Zins jak na owe czasy opublikował znakomitą i ciągle ważną książkę o powstaniu chłopskim w Prusach Książęcych⁹. Przetłumaczył na język polski relację burmistrza Starego Miasta Królewca M. Richaua o buncie chłopskim. Niebawem nowe materiały o powstaniu chłopskim zamieścił na łamach „Zapisków Historycznych” młody toruński historyk Marian Biskup. Liczne artykuły dotyczące stosunku Prus do Księstwa Warszawskiego opublikował Juliusz Willaume¹⁰. Wreszcie we Wrocławiu w 1947 r. ukazała się rozprawa naukowa Władysława Czaplińskiego *Polska a Prusy i Brandenburgia za Władysława IV*. Grono wymienionych profesorów skupiło wokół siebie liczną grupę uczniów podejmujących badania naukowe dotyczące ziem pruskich, w których znalazło się miejsce także dla dziejów Królewca.

5 K. Piwarski, *Dzieje Prus Wschodnich w czasach nowożytnych*, Gdańsk – Bydgoszcz 1946.

6 K. Piwarski, *Prusy Wschodnie w dziejach Polski*, Kraków 1947.

7 K. Górski, *Autobiografia naukowa*, Toruń 2003, s. 74.

8 A. Vetulani, *Lenno pruskie*, Kraków 1930; idem, *Polskie wpływy polityczne w Prusiech Książęcych*, Gdynia 1939; idem, *Polska a Prusy Książęce w związku ustrojowym*, Roczniki Historyczne, 1949, ss. 1005–1017; idem, *O prawdziwym stosunku Prus Książęcych do Polski (1466–1657)*, Czasopismo Prawno-Historyczne, 1954, t. 6, nr 1, ss. 7–41.

9 H. Zins, *Powstanie chłopskie w Prusach Książęcych w 1525 roku*, Warszawa 1953.

10 J. Willaume, *Rozgraniczenie Księstwa Warszawskiego z Prusami*, Przegląd Zachodni, 1951, nr 3/4, ss. 474–492; idem, *Stosunki sąsiedzkie Księstwa Warszawskiego z Prusami*, Przegląd Zachodni, 1951, nr 1/12, ss. 398–427; idem, *Prusy a sprawa polska za Księstwa Warszawskiego*, Roczniki Historyczne, 1948, t. 17, z. 2, ss. 378–397; idem, *Polsko-pruskie stosunki finansowo-gospodarcze 1807–1813*, Roczniki Historyczne, R. XIX, 1950, ss. 99–132.

Badania nad dziejami ziem pruskich koncentrowały się przez długie lata w czterech ośrodkach: Toruniu, Poznaniu, Wrocławiu i Olsztynie. Olsztyn utrzymywał kontakty z ośrodkami uniwersyteckimi, najpierw poprzez Instytut Mazurski organicznie związany z Instytutem Zachodnim w Poznaniu, a z chwilą powstania Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego także ze środowiskiem toruńskim, a gdy we Wrocławiu podjął pracę Wojciech Wrześniński również ze środowiskiem wrocławskim. Z czasem rozluźniły się natomiast poparte wieloletnią tradycją związki z Poznaniem, Krakowem i Warszawą¹¹.

Konsekwentne badania nad Zakonem Krzyżackim prowadzono na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Ich inspiratorem i pierwszym organizatorem był prof. Karol Górski. Dzieło jego kontynuowali uczniowie – Marian Biskup, Janusz Małek, Zenon Hubert Nowak. Indywidualnością w tym gronie pozostaje Marian Biskup, autor ponad ośmiuset publikacji¹², długoletni redaktor kwartalnika „Zapiski Historyczne”, prezes Towarzystwa Naukowego w Toruniu. Wprawdzie prof. Marian Biskup nie ma w swym naukowym dorobku monografii Królewca, ale miasto to jest obecne w wielu jego rozprawach i trudno w tej chwili pisać o dziejach Królewca nie uwzględniając publikacji tego uczonego. Jest on wydawcą źródeł do dziejów parlamentaryzmu pruskiego, fundamentalnej pozycji *Acta stanów Prus Królewskich*, autorem książki poświęconej wojnie trzynastoletniej. Dzięki współpracy z Ośrodkiem Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego i Wydawnictwem „Pojezierze” właśnie w Olsztynie ukazały się dwie jego obszerne monografie poświęcone schyłkowemu okresowi dziejów państwa krzyżackiego w Prusach – *Polska a zakon krzyżacki w Prusach w początku XVI wieku* (1983) oraz *Wojna pruska czyli walka Polski z zakonem krzyżackim z lat 1519–1521* (1991). Zamiarem autora było także napisanie trzeciej książki, dotyczącej hołdu pruskiego.

Urodzony na Mazurach Janusz Małek podjął studia nad Prusami Książęcymi w XVI w. Małek, choć na stałe związał się z Uniwersytetem Mikołaja Kopernika i pozostał w Toruniu, po dzień dzisiejszy utrzymuje bardzo żywe kontakty z olsztyńskim środowiskiem humanistycznym. Na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” opublikował swój pierwszy artykuł naukowy poświęcony Poczie Królewieckiej¹³. W Olsztynie staraniem Ośrodka Badań Naukowych ukazała się także jego rozprawa habilitacyjna *Prusy Książęce a Prusy Królewskie 1525–1548*. Studium z dziejów polskiej polityki księcia Albrechta Hohenzollerna (1976). Staraniem wydawnictwa „Pojezierze” w 1987 r. ukazał się wybór artykułów Janusza Małka noszący tytuł *Dwie części Prus. Studia z dziejów Prus Książęcych i Prus Królewskich w XVI i XVII wieku*. W tych wszystkich publikacjach Królewec zajmował ważne miejsce. Małek zachęcił do zajmowania się Prusami Książęcymi swoich uczniów, nieżyjącego Wiktora Szymaniaka¹⁴ oraz Jacka Wijaczkę i Danutę Bogdan.

11 Tym zagadnieniom – powojennym kontaktom akademickich środowisk polskich z Olsztynem – poświęcona była specjalna sesja naukowa. Wygłoszone referaty ukazały się na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” (dalej: KMW); zob. M. Biskup, *Kontakty i więzi historyków Torunia z Olsztynem 1945–1999*, KMW, 2000, nr 1, ss. 69–71; W. Bieńkowski, *Kraków a Warmia i Mazury w latach 1945–1963 (kontakty naukowe oraz związki kulturalne)*, KMW, 2000, nr 3, ss. 467–486; J. Jasiński, *Z dziejów kontaktów i współpracy lubelskiego uniwersyteckiego ośrodka humanistycznego z Olsztynem po roku 1945*, KMW, 2000, nr 2, ss. 235–244; J. Sikorski, *Współpraca środowisk humanistycznych Poznania i Olsztyna 1945–1955*, KMW, 2000, nr 3, ss. 487–500; W. Wrześniński, *Olsztyńskie regionalne badania historyczne 1945–1997*, KMW, 2000, nr 1, ss. 73–86.

12 M. Biskup, *Opera minora. Studia z dziejów zakonu krzyżackiego, Prus, Polski i krajów nadbałtyckich*, Toruń 2002, passim, tam też bibliografia publikacji profesora Biskupa.

13 J. Małek, „Pocztą Królewiecka”, KMW, 1958, nr 1, ss. 325–353.

14 W. Szymaniak, *Organizacja dyplomacji Prus Książęcych na dworze Zygmunta Starego 1525–1548*, Bydgoszcz 1992; idem, *Rola dworu polskiego w polityce zagranicznej Prus Książęcych. Studium z dziejów dyplomacji Prus Książęcych w Polsce w latach 1525–1548*, Bydgoszcz 1993.

W wydawnictwie Ośrodka Badań Naukowych publikowali także Stanisław Salmonowicz¹⁵ i Kazimierz Wajda¹⁶. Praca tego ostatniego wnosi wiele do dziejów królewieckiego przemysłu i zatrudnionych w nim robotników.

W ostatnich latach zainteresowanie ośrodka toruńskiego badaniami przeszłości, Królewca a szerzej – Prus Wschodnich – nieco zmalało. Wcześniej ukazało się jednak sporo wartościowych prac, a wśród nich rozprawa na temat dziejów książki w Królewcu w XVI stuleciu autorstwa Janusza Tondela¹⁷. Zenon Nowak był inicjatorem i organizatorem spotkań historyków polskich i niemieckich dotyczących Zakonu i państwa krzyżackiego. Plon tych spotkań zawiera seria wydawnicza „Ordines militares”. Na łamach toruńskich „Zapisków Historycznych” zamieszczono po 1945 r. wiele fundamentalnych artykułów dotyczących Prus Krzyżackich, Książęcych i Prus Wschodnich, poruszających także problematykę związaną z Królewcem¹⁸.

We Wrocławiu wokół Wojciecha Wrzesińskiego skupiło się grono historyków, którzy rozwinięli zainteresowania Prusami Wschodnimi. Wrzesiński, absolwent historii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, pracując w Olsztynie, badania skoncentrował na ruchu polskim. Ich owocem było kilka pionierskich monografi naukowych¹⁹, w których wyraźnie została zaznaczona dziejowa rola Królewca. Wrzesiński zajmował się także polską myślą polityczną w latach 1864–1945, dotyczącą Prus Wschodnich²⁰. Zwracają uwagę jego dwa artykuły mocno osadzone w realiach polityki wobec Królewca. W 1957 r. w Bydgoszczy opublikował broszurę zatytułowaną *Wrzenie rewolucyjne na Warmii i Mazurach w latach 1918–1929*, wznowioną w Gdańsku w 1958 r., zamieszczoną także w formie artykułu na łamach „Zapisków Historycznych”²¹. W tych publikacjach Królewec został mocno wyeksponowany. Drugi artykuł, noszący tytuł *O polski uniwersytet w Królewcu w latach II wojny światowej*, opublikował w 1993 r. w księdze pamiątkowej ku czci prof. Jacka Staszewskiego²².

W cieniu ośrodków uniwersyteckich w Toruniu i Wrocławiu pozostaje ostatnio Poznań. W latach tużpowojennych zainteresowanie dawnymi Prusami Wschodnim było duże, zwłaszcza w Instytucie Zachodnim, o czym może świadczyć pierwsza synteza regionu zatytułowana *Warmia i Mazury* opublikowana w 1954 r. W miarę upływu lat badania podejmowane w Poznaniu koncentrowały się na szeroko rozumianej problematyce Niemiec. Jedynie dzięki wydanej pod redakcją Gerarda Labudy *Historii Pomorza* nadal obecne były w tym ośrodku badania dziejów Prus Wschodnich. Obecnie wielotomową edycję *Historii Pomorza* kontynuuje ośrodek toruński, a jako autorzy występują historycy olsztyńscy. Za przejaw podtrzymywania dawnych dobrych kontaktów Poznania i Olsztyna można uważać publikacje poznańskich autorów w Olsztynie. Książki wydawa-

15 S. Salmonowicz, *Od Prus Książęcych do Królestwa Pruskiego. Studia z dziejów prusko-pomorskich*, Olsztyn 1992.

16 K. Wajda, *Klasa robotnicza Pomorza Wschodniego w drugiej połowie XIX i początkach XX wieku*, Warszawa 1981.

17 J. Tondel, *Biblioteka zamkowa (1529–1568) księcia Albrechta Pruskiego w Królewcu*, Toruń 1992.

18 J. Małek, *Dzieje Prus Królewskich i Książęcych w powojennej historiografii pomorskiej (polityka, urząd, stany, kultura)*, KMW, 1994, nr 2–3, ss. 171–182.

19 W. Wrzesiński, *Ruch polski na Warmii, Mazurach i Powiślu w latach 1920–1939*, Poznań 1963; idem, *Polski ruch narodowy w Niemczech 1922–1939*, Poznań 1970; idem, *Plebiscyty na Warmii i Mazurach oraz na Powiślu w 1920 roku*, Olsztyn 1974; *Plebiscyty na Warmii, Mazurach i Powiślu w 1920 roku. Wybór źródeł*, wyd. P. Stawicki, W. Wrzesiński, Olsztyn 1986.

20 W. Wrzesiński, *Warmia i Mazury w polskiej myśli politycznej 1864–1945*, Warszawa 1984; idem, *Prusy Wschodnie w polskiej myśli politycznej 1864–1945*, Olsztyn 1994.

21 W. Wrzesiński, *Wrzenie rewolucyjne na Warmii i Mazurach w latach 1918–1920*, Bydgoszcz 1957; idem, *Wrzenie rewolucyjne na Warmii i Mazurach w latach 1918–1920*, Gdańsk 1958; idem, *Wrzenie rewolucyjne w Prusach Wschodnich w latach 1918–1920*, *Zapiski Historyczne*, 1958–1959, t. XXIV, z. 2/3, ss. 133–192.

22 W. Wrzesiński, *O polski uniwersytet w Królewcu w latach II wojny światowej*, w: *Między wielką polityką a szlacheckim partykularyzmem. Studia z dziejów nowożytnej Polski i Europy*, Toruń 1993, ss. 205–216.

li tu m.in. Andrzej Sakson, Hubert Orłowski, Andrzej Kamieński, Bogdan Wachowiak. Dwaj ostatni historycy nie pomijali w swych publikacjach dziejów Królewca²³. Na początku lat dziewięćdziesiątych XX w. Instytut Zachodni zainteresował się problematyką obwodu kaliningradzkiego, poświęcając cały zeszyt „Przeglądu Zachodniego” współczesnej polityce wobec Kaliningradu.

Z biegiem lat uznano, że coraz silniejsza humanistyka olsztyńska powinna przejąć obowiązki badań nad dziejami Królewca, Kaliningradu i obwodu kaliningradzkiego. Tak też się od pewnego czasu dzieje. Początki były jednak nadzwyczaj skromne. Wprawdzie już w memoriale z 1944 r. skierowanym do władz PKWN działacze mazurscy postulowali, by Olsztyn zastąpił Królewiec, gdyby miasto to nie miało należeć do Polski, ale był to jedynie postulat. Fakt, że Królewiec znalazł się poza granicami Polski, powodował, że badania historyczne podejmowane w Olsztynie nie koncentrowały się bezpośrednio na dziejach tego miasta. Ukazywały się natomiast liczne artykuły popularne poruszające m.in. problemy druków polskich, „Poczty Królewieckiej”, portu królewieckiego, uniwersytetu. W 1948 r. w „Komunikatach” Instytutu Mazurskiego ukazał się poważniejszy artykuł Mariana Tyrowicza²⁴ o Królewcu jako polskim ośrodku rewolucyjnym w latach 1845–1846. Zmianę w tym zakresie spowodował dopiero przełom październikowy 1956 r. Do Kaliningradu udała się polska delegacja. Wizytę opisał na łamach olsztyńskiej prasy Andrzej Wakar. Kolejnym impulsem było przybycie do Olsztyna młodych absolwentów uniwersytetów. Nie tylko ożywili oni dyskusję naukową toczącą się w ramach Polskiego Towarzystwa Historycznego, ale wpłynęli również na podejmowanie nowych tematów w badaniach naukowych. Historycy otrzymali własne pismo „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, zaczął się ukazywać „Rocznik Olsztyński”, a od 1964 r. „Studia Warmińskie”. Artykuły i książki Wojciecha Wrzesińskiego oraz powstanie w 1963 r. Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego wywołało również wzrost zainteresowania przeszłością Królewca, gdyż w Olsztynie badania historyczne nie ograniczały się do administracyjnych granic województwa czy regionu. Wprawdzie koncentrowano się na ruchu polskim i poszukiwaniu polskiej obecności na Warmii i Mazurach, ale terytorialnie badania rozciągały się na całe ziemie pruskie. Tadeusz Grygier, publikując *Sumariusz akt naczelnej władzy Prus Książęcych Etats-Ministerium*, chciał ułatwić historykom szybsze dotarcie do informacji naukowej, ale także „uzmysłowić dziedziny opracowane i wymagające jeszcze opracowania” z zakresu historii Prus Książęcych²⁵; przy tym *Sumariusz* okazał się kapitalnym materiałem źródłowym do dziejów Królewca.

W 1969 r. Andrzej Skrobaccki, historyk medycyny z zamiłowania opublikował pracę *Polacy na wydziale lekarskim Uniwersytetu w Królewcu*. Było to wydarzenie naukowe, wydawnicze, wskazujące na poważne zainteresowanie polskich badaczy nie tylko historią Albertyny, ale i Królewca. Książka została wydana w ramach serii OBN „Rozprawy i Materiały”²⁶. Autor po raz pierwszy w polskiej historiografii omówił dzieje wydziału lekarskiego²⁷ uniwersytetu w Królewcu. Niezwykle ważną okazała się część biograficzna publikacji prezentująca Polaków – absolwentów tego wydziału. Książka była jedną z pierwszych polskich pozycji naukowych poświęconych miastu i uniwersytetowi. Stanowiła nawet swoisty przełom w badaniach naukowych, które przekroczyły granice Warmii i Mazur, choć pozostawały w nurcie zainteresowań polską obecnością na ziemiach

23 A. Kamieński, *Stany Prus Książęcych wobec rządów brandenburskich w drugiej połowie XVII wieku*, Olsztyn 1995; B. Wachowiak, *Z dziejów uwłaszczenia i modernizacji gospodarki Prus w pierwszej połowie XIX wieku*, Olsztyn 1998.

24 M. Tyrowicz, *Polski ośrodek rewolucyjny w Królewcu 1845–1846*, Komunikaty Instytutu Mazurskiego w Olsztynie, 1948, nr 5, ss. 83–97.

25 T. Grygier, *Sumariusz akt naczelnej władzy Prus Książęcych Etats-Ministerium*, KMW, 1965, nr 1, s. 137.

26 A. Skrobaccki, *Polacy na wydziale lekarskim Uniwersytetu w Królewcu*, Olsztyn 1969.

27 Ibidem, ss. 7–44.

pruskich. Jeżeli zauważymy, że w tym czasie utworzona została w Olsztynie Wyższa Szkoła Nauczycielska, przekształcona wkrótce w Wyższą Szkołę Pedagogiczną, której kadra podjęła badania historyczne, a także z zakresu historii filozofii, w tym również środowiska uniwersyteckiego w Królewcu, to książka Skrobacznego odzwierciedla szersze zainteresowania olsztyńskiego środowiska humanistycznego problematyką królewiecką. Pierwszy rektor WSN i WSP doc. dr Jan Sikora skoncentrował swe studia na historii filozofii w Królewcu, zajmując się dokonaniem Johanna Gottfrieda Herdera i Immanuela Kanta.

Gdy olsztyńskie środowisko humanistyczne krzepło, wzmacniało się kadrowo i rozwijało, pojawiło się wiele prac, w których rola Królewca została wyeksponowana w sposób szczególny. Stanisław Szostakowski zajmował się np. emigracją polską po powstaniu listopadowym i jej oddziaływaniem na Prusy Wschodnie²⁸. Należy dodać, że Prusy Wschodnie w zamysłach ośrodków emigracyjnych miały się stać zapleczem powstań narodowych w Królestwie Polskim. Z kolei Małgorzata Szostakowska koncentrowała się na działalności konsulatów polskich w Prusach Wschodnich w okresie międzywojennym. W 1990 r. opublikowała pracę poświęconą organizacji i funkcjonowaniu konsulatów w Królewcu, Kwidzynie, Olsztynie i Ełku²⁹. Nie pominąć Królewca i północnej części Prus Wschodnich Bohdan Koziełło-Poklewski, pisząc o zagranicznych robotnikach przymusowych w Prusach Wschodnich w czasie II wojny światowej³⁰. Zygmunt Lietz opublikował pracę o obozach jenieckich na tym terenie³¹. W ramach „Rozpraw i Materiałów” OBN w 1988 r. ukazała się książka Barbary Janiszewskiej-Mincer i Franciszka Mincera przedstawiająca stosunki Rzeczypospolitej i Prus Książęcych na przełomie XVI i XVII w³². Jeżeli do wymienionych prac dodamy te, które przed 1989 r. ukazały się w niezwykle ważnej dla regionu serii Wydawnictwa „Pojezierze” – „Literatura Warmii i Mazur w Dawnych Wiekach”, a dotyczące autorów żyjących w Królewcu i wydających tam książki, to wyraźnie już widać duże ożywienie w Olsztynie zainteresowań dziejami Królewca. I tak życie i twórczość Stanisława Murzynowskiego przypominał Janusz Małek³³, o Janie Seklucjanie pisał Stanisław Rospond³⁴, a o Fryderyku von Rochow Marian Pawlak³⁵.

Przełom polityczny w Polsce schyłku lat osiemdziesiątych dał nowy impuls i otworzył nowe perspektywy dla badań naukowych, przede wszystkim skierował te badania na Kaliningrad i obwód kaliningradzki. W Kaliningradzie otwarty został konsulat polski, granica z obwodem stała się przekraczalna, między Olsztynem a Kaliningradem zaczęła kursować regularna komunikacja autobusowa, powoli ożywał się ruch przygraniczny. W tej sytuacji z inicjatywy Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego przy wsparciu Towarzystwa Naukowego im. Wojciecha Kętrzyńskiego oraz Muzeum Warmii i Mazur w 1991 r. została zorganizowana trzydniowa sesja naukowa wraz z wyjazdem do Kaliningradu poświęcona tematowi „Królewiec a Polska”. Se-

28 S. Szostakowski, *Prusy Wschodnie w polskim ruchu patriotycznym 1830–1865*, Olsztyn 1987.

29 M. Szostakowska, *Konsulaty polskie w Prusach Wschodnich w latach 1920–1939*, Olsztyn 1990.

30 B. Koziełło-Poklewski, *Zagraniczni robotnicy przymusowi w Prusach Wschodnich w latach II wojny światowej*, Warszawa 1977.

31 Z. Lietz, *Obozy jenieckie w Prusach Wschodnich 1939–1945*, Warszawa 1982.

32 B. Janiszewska-Mincer, F. Mincer, *Rzeczpospolita Polska a Prusy Książęce w latach 1589–1621. Sprawa sukcesji brandenburskiej*, Olsztyn 1988.

33 S. Murzynowski, *Historja żalosa i straszliwa o Franciszku Spierze oraz ortografja polska*, oprac. J. Małek i F. Peplowski, Olsztyn 1974; wyd. II uzupełnione, Olsztyn 1986.

34 J. Seklucjan, *Wybór pism*, oprac. S. Rospond, Olsztyn 1979.

35 F. E. Rochow, *Przyjaciel dzieci. To jest księga do czytania i używania dla uczącej się młodzieży, pierwiej po niemiecku napisana a teraz na polski przetłumaczona przez ks. Jerzego Olecha*, oprac. M. Pawlak, Olsztyn 1982.

sja zgromadziła licznych referentów z Polski, Rosji, Litwy. Z kraju przybyli przedstawiciele ośrodków uniwersyteckich z: Torunia, Gdańska, Krakowa i Wrocławia. Warto przytoczyć tematykę referatów odzwierciedlających spektrum zainteresowań badaczy: prof. dr hab. Marian Biskup (Toruń) „Królewiec a Polska i Litwa Jagiellońska w czasach średniowiecza”; prof. dr hab. Janusz Małek (Toruń) „Polityka miasta Królewca wobec Polski w latach 1525–1701”; prof. dr hab. Stanisław Gierszewski (Gdańsk), „Port w Królewcu – z dziejów jego zaplecza w XVII–XVIII wieku”; prof. dr hab. Feliksas Sliedriūnas (Wilno) „Litwini w Królewcu w XVI–XVIII wieku”; prof. dr hab. Tadeusz Oracki (Gdańsk) „Krzysztof Kaldebach – poeta z Królewca (1613–1698)”; ks. doc. dr hab. Alojzy Szorc (Olsztyn) „Parafia katolicka w Królewcu”; dr Danuta Bogdan (Olsztyn) „Studenci z Polski i Litwy na uniwersytecie w Królewcu w XVI wieku”; prof. dr hab. Jacek Staszewski (Toruń) „Emigracja polska w Królewcu w latach 1734–1736”; dr Stanisław Achremczyk (Olsztyn) „Podróż biskupa warmińskiego Andrzeja Chryzostoma Załuskiego do Królewca”; prof. dr hab. Kazimierz Wajda (Toruń) „Rozwój gospodarczy Królewca w XIX wieku”; doc. dr hab. Janusz Jasiński (Olsztyn) „Królewiec wobec Polski w latach 1830–1864”; mgr Norbert Kasperek (Olsztyn) „Królewiec w polskiej myśli politycznej pierwszej połowy XIX wieku”; prof. dr hab. Stanisław Szostakowski (Olsztyn) „Sprzysiężenie polskie w Królewcu w latach czterdziestych XIX wieku”; prof. dr hab. Wiesław Bienkowski (Kraków) „Oskar Kolberg w Królewcu w 1875 roku”; doc. dr hab. Małgorzata Szostakowska (Olsztyn) „Polityczna prasa Królewca od XVII wieku do 1914 roku”; prof. dr hab. Wojciech Wrzesiński (Wrocław) „Walka dyplomatyczna o przyszłość Królewca w latach II wojny światowej”; Wiktoria Kopaniewa (Kaliningrad) „Kaliningrad w latach 1945–1990”; mgr Andrzej Rzempełuch (Olsztyn) „Stan zabytków Kaliningradu i okolic”³⁶. Sesję zakończyła wycieczka do Kaliningradu, dzięki której referenci mogli obejrzeć miasto będące przedmiotem ich eksploracji. Była to pierwsza naukowa wycieczka do Kaliningradu zorganizowana przez ośrodek olsztyński. Referaty z sesji ukazały się najpierw w „Komunikatach Mazursko-Warmińskich”³⁷ (1992), następnie zaś, wzbogacone o dodatkowe artykuły – w osobnej publikacji *Królewiec a Polska* pod redakcją Mariana Biskupa i Wojciecha Wrzesińskiego³⁸. W tej ostatniej znalazły się ponadto artykuły Zenona Guldony i Jacka Wijaczki o handlowych związkach ziem litewskich i białoruskich z Królewcem, Bohdana Koziello-Poklewskiego poświęcony gospodarstwu znaczeniu portu królewieckiego w okresie międzywojennym oraz Waldemara Delugi *Królewiec w dawnej fotografii*³⁹. Małgorzata Szostakowska na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” opublikowała w 1992 r. referat z tej sesji pod zmienionym tytułem *Königsberger Hartungsche Zeitung w latach 1660–1933. Zarys dziejów wydawniczych*⁴⁰. Andrzej Rzempełuch poszerzoną wersję swojego referatu opublikował w książce *Przewodnik po zabytkach sztuki dawnych Prus Wschodnich* w części noszącej tytuł *Obwód Kaliningradzki*⁴¹.

W 1991 r. dr Danuta Bogdan, pracownik naukowy Ośrodka Badań Naukowego im. Wojciecha Kętrzyńskiego, podjęła temat badawczy „Uniwersytet Królewiecki i jego oddziaływanie na Prusy Książęce w XVI–XVII wieku”. Temat uzyskał grant Komitetu Badań Naukowych, a jego re-

36 Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego. Informator za rok 1991, Olsztyn 1992, ss. 8–9; R. Tomkiewicz, *Sesja naukowa „Królewiec a Polska”*, KMW, 1992, nr 2, ss. 211–214.

37 KMW, 1992, nr 3–4, ss. 223–349.

38 *Królewiec a Polska*, pod red. M. Biskupa i W. Wrzesińskiego, Olsztyn 1993.

39 W. Deluga, *Królewiec w dawnej fotografii*, w: *Królewiec a Polska*, Olsztyn 1993, ss. 183–190.

40 M. Szostakowska, *Königsberger Hartungsche Zeitung w latach 1660–1933. Zarys dziejów wydawniczych*, KMW, 1992, nr 2, ss. 108–126.

41 A. Rzempełuch, *Przewodnik po zabytkach sztuki dawnych Prus Wschodnich. Obwód Kaliningradzki*, Olsztyn 1992, ss. 143–179.

alizacja przyniosła kilka artykułów. W 1993 r. Jan Chłosta w książce *Prusy Wschodnie w literaturze niemieckiej 1945–1990. Biografie pisarzy* przybliżył literatów wschodniopruskich urodzonych i działających przynajmniej przez pewien czas w Królewcu. Problem Królewca i ziem sambijskich pojawiał się na konferencjach organizowanych w 1991 r. i latach następnych m.in. na konferencji zorganizowanej przez OBN i Instytut Zachodni w Poznaniu poświęconej „Teoretycznym i metodologicznym problemom badań nad ludnością rodzimą”, na konferencji „Sejmiki ziem pruskich”, której organizatorami był OBN i Oddział Polskiego Towarzystwa Historycznego w Olsztynie. Wspólnota Kulturowa „Borussia” przy wsparciu Fundacji im. Friedricha Eberta zorganizowała seminarium „Prusy Wschodnie – dziedzictwo i nowa tożsamość”, podczas którego prof. Kazimierz Ławrynowicz z Kaliningradu wygłosił referat „Uniwersytety: Królewiecki i Kaliningradzki – spuścizna i spadkobiercy”. Na tym samym seminarium odczytano referat dr. Giennadija Kretinina z Kaliningradu „Współczesne problemy kulturowe i polityczne społeczności obwodu kaliningradzkiego”⁴².

Rok po sesji „Królewiec a Polska” OBN zorganizował sympozjum poświęcone portom Zalewu Wiślanego. Historię powiązano tu ze współczesnością wraz z zarysowaniem wizji rozwoju małych miasteczek portowych położonych nad Zalewem Wiślanym i Bałtykiem. W sympozjum uczestniczył rektor Uniwersytetu w Kaliningradzie prof. Giennadij Fiodorow. Wygłosił referat o rozwoju portu w Kaliningradzie oraz budowie nowego wielkiego rosyjskiego portu na wybrzeżu Bałtyku w obwodzie kaliningradzkim. Referaty z tej konferencji sukcesywnie ukazywały się w „Komunikatach Mazursko-Warmińskich”. W czasie, gdy w Polsce rosło zainteresowanie przeszłością Królewca i współczesnym Kaliningradem, gdy zbliżała się czterysta pięćdziesiąta rocznica założenia uniwersytetu w Królewcu, zrodziła się inicjatywa napisania pierwszej w Polsce historii Królewca. Tego zadania podjął się Janusz Jasiński, a książka ukazała się nakładem olsztyńskiej Książnicy Polskiej. Ostatni jej rozdział poświęcony jest Kaliningradowi.

Jubileusz Albertyny zaktywizował polskie badania dziejów Królewca, uniwersytetu królewieckiego i Kaliningradu. W 1994 r. ukazała się nie tylko *Historia Królewca* Janusza Jasińskiego, ale i popularna książka Jerzego Serczyka *Albertyna. Uniwersytet w Królewcu (1544–1945)*. Obie książki wydano w Olsztynie. Jerzy Serczyk w swojej książce zadawał istotne z punktu widzenia polskich badań nad Królewcem pytanie: „czy jest rzeczą stosowną, abyśmy czcili tę rocznicę [czterystapięćdziesięciolecie Albertyny] w Polsce, skoro dotychczas raczej odwracaliśmy się od tradycji związanej z Albertyną, a nawet przejawialiśmy wobec niej stosunek krytyczny. Co więcej, w ostatnich czasach, po rozpadzie Związku Radzieckiego, do tradycji królewieckich zaczynają nawiązywać ci, którym Królewiec przypadł w udziale jako trofeum wojenne – Rosjanie. Po długich dziesięcioleciach programowego braku zainteresowania dla dziejów miasta, jego mieszkańców i instytucji w nim niegdyś działających, wymuszonego przez władze radzieckie (które wręcz tępiły wszelkie próby nawiązywania do dziejów sprzed 1945 roku), pojawiły się spontaniczne inicjatywy kaliningradzkich Rosjan pragnących wskrzesić przerwane dzieje. Nawet powstały tymczasem w Kaliningradzie rosyjski uniwersytet, początkowo odzegnujący się od wszelkich pomysłów kontynuacyjnych, obecnie zmienił stanowisko i coraz chętniej upatruje w sobie nosiciela idei uniwersyteckiej, zaszczerpionej w Królewcu przed 450 laty”⁴³. Serczyk odpowiada, że wątpliwości takie nie są uzasadnione, albowiem u początku uniwersytetu stał książę, lennik króla polskiego i to król polski nadał temu uniwersytetowi pełnię praw akademickich. W uczelni studiowało wielu Polaków, a w Królewcu drukowano książki nie tylko w języku niemieckim czy łańskim, ale także

42 R. Tomkiewicz, *Seminarium „Prusy Wschodnie – dziedzictwo i nowa tożsamość”*, KMW, 1992, nr 3–4, ss. 391–395.

43 J. Serczyk, *Albertyna. Uniwersytet w Królewcu (1544–1945)*, Olsztyn 1994, ss. 9–10.

polskim i litewskim. A tylko te argumenty stanowią „przedmiot uprawnionych zainteresowań historyków polskich” zajmowania się dziejami uniwersytetu i miasta. Serczyk miał rację, ponieważ po upływie dziesięciu lat uniwersytet królewiecki, przyjmując za patrona Immanuela Kanta, odwołał się do podtrzymywania dawnej tradycji, a i polski Uniwersytet Warmińsko-Mazurski utworzony w 1999 r. w Olsztynie odwołuje się do dorobku królewieckiego, jako że Albertyna w istotny sposób oddziaływała na południowe Prusy Wschodnie, które przypadły w 1945 r. Polsce.

W kwietniu 1994 r. na konferencji zorganizowanej przez OBN i Oddział PTH w Olsztynie przypomniano związki Immanuela Kanta z Królewcem i Jarnołtowem. O pracy Kanta jako nauczyciela w Jarnołtowie mówił Janusz Jasiński. Dla uczczenia obecności Kanta w tej wsi na budynku szkolnym odsłonięto stosowną tablicę pamiątkową. Podczas innej konferencji, poświęconej trzysta pięćdziesiątej rocznicy urodzin Johanna Gottfrieda Herdera, zorganizowanej przez Ośrodek Badań Naukowych i Muzeum Warmii i Mazur, która odbyła się w Morągu, Tadeusz Namowicz przypomniał pobyt Herdera nie tylko w Morągu, ale też w Królewcu i Rydze⁴⁴. Wreszcie 15–16 czerwca 1994 r. odbyła się w Domu Polskim w Olsztynie sesja naukowa „Dzieje Albertyny – w 450. rocznicę założenia uniwersytetu w Królewcu”. Organizatorami tej sesji, w której uczestniczyli ludzie nauki z Polski, Niemiec, Litwy i Rosji, był Ośrodek Badań Naukowych, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Olsztynie i tradycyjnie olsztyński Oddział Polskiego Towarzystwa Historycznego. Referaty wygłosili: prof. dr hab. Jerzy Serczyk (Toruń) „Blaski i cienie Uniwersytetu Królewieckiego”; prof. dr hab. Janusz Małek (Toruń) „Rola Uniwersytetu Królewieckiego w szerzeniu protestantyzmu”; dr Danuta Bogdan, „Seminarium Polskie w Królewcu”; prof. dr Steffen Dietsch (Berlin) „Wydział Filozoficzny na Uniwersytecie w Królewcu”; dr Werner Euler (Marburg) „Immanuel Kant w senacie akademickim (1780–1801)”; prof. dr Kazimierz Ławrynowicz (Kaliningrad), „Wydział Filozoficzno-Matematyczny na Uniwersytecie Królewieckim”; dr Norbert Kasperek (Olsztyn) „Królewec w polskiej myśli politycznej połowy XIX wieku”; ks. dr hab. Alojzy Szorc (Olsztyn) „Kontakty jezuitów królewieckich z ośrodkiem uniwersyteckim Albertyny”; mgr Iwona Kluk (Olsztyn) „Malarskie środowiska artystyczne Królewca w drugiej połowie XIX wieku”; dr Paweł Loro (Olsztyn) „Towarzystwo Fizyczno-Ekonomiczne w Królewcu i jego związki z Uniwersytetem”; dr Algirdas Matulevicius (Wilno) „Studenci litewscy na Uniwersytecie Królewieckim”; dr Klaus Burger (Husum) „Studenci Uniwersytetu Królewieckiego 1817–1844”; dr Bohdan Koziełło-Poklewski (Olsztyn) „Próby i kierunki nazyfikacji Albertyny”; prof. dr hab. Wojciech Wrześniński (Wrocław) „Starania o polski uniwersytet w Królewcu w latach drugiej wojny światowej”; prof. dr Gienadij Fiodorow (Kaliningrad) „Uniwersytet w Kaliningradzie”; dr Antoni Sołoma (Olsztyn) „Wydział Rolniczy Albertyny”; mgr Beata Waclawik (Olsztyn) „Źródła do dziejów Uniwersytetu w Królewcu w zbiorach Archiwum Państwowego w Olsztynie”⁴⁵. Referaty wygłoszone w czasie sesji ukazały się na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich”⁴⁶. Dwie wielkie sesje naukowe (z 1991 i 1994 r.) poświęcone dziejom Królewca i Albertyny wskazują na duże zainteresowanie historią Królewca w Polsce. W „Komunikatach Mazursko-Warmińskich” coraz częściej

44 Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego. Informator 1994, s. 11.

45 Ibidem, ss. 10–11.

46 K. Burger, *Studenci Uniwersytetu w Królewcu 1817–1844*, KMW, 1995, nr 2, ss. 143–147; S. Dietsch, *Fakultet filozoficzny Uniwersytetu w Królewcu w latach 1744–1844*, KMW, 1995, nr 1, ss. 45–52; W. Euler, *Kant w Senacie akademickim (Uniwersytetu w Królewcu w latach 1780–1801)*, KMW, 1995, nr 2, ss. 131–142; D. Bogdan, *Uroczyste promocje magisterskie na Uniwersytecie Królewieckim w pierwszej połowie XVII wieku*, KMW, 2000, nr 3, ss. 321–344; D. Bogdan, *Przymusowe wcielanie studentów Uniwersytetu Królewieckiego do wojska pruskiego w pierwszej połowie XVIII wieku*, KMW, 2000, nr 2, ss. 209–233.

ukazywały się artykuły poświęcone Prusom Książęcym, Prusom Wschodnim, w których eksponowano rolę i znaczenie Królewca nie tylko dla ziem pruskich⁴⁷.

Olsztyńscy historycy kontynuowali zainteresowania Królewcem. Danuta Bogdan publikowała artykuły dotyczące dziejów Albertyny, przymierzając się do monografii na temat roli Królewca na ziemiach pruskich. W 1992 r. Norbert Kasperek w serii wydawniczej OBN opublikował książkę źródłową *Listopadowi żołnierze w Prusach Wschodnich i Zachodnich w latach 1831–1833*, a w 1998 r. wraz ze Zbigniewem Frasem wybór XIX-wiecznych relacji o Królewcu pt. *Królewiec w oczach Polaków XIX wieku*. W 1995 r. w „Studiach Warmińskich” ukazały się artykuły Stanisława Achremczyka⁴⁸ i ks. Alojzego Szorca⁴⁹. Pierwszy poświęcony był polskiemu emigrantom politycznym w XVIII w. szukającym schronienia w Królewcu, drugi zaś dziejom parafii katolickiej w Królewcu. W 1995 r. Bohdan Kozieńko-Poklewski wydał rozprawę *Narodowosocjalistyczna Niemiecka Partia Robotnicza w Prusach Wschodnich 1921–1933*, w której ukazał narodziny i dojście do władzy w Prusach Wschodnich partii hitlerowskiej. Królewiec jako stolica prowincji odgrywał znaczącą rolę w tym procesie. Małgorzata Szostakowska, wracając do swych zainteresowań dziejami konsulatów polskich w Prusach Wschodnich, opublikowała w wydawnictwie OBN biografię pierwszego królewieckiego konsula Stanisława Srokowskiego⁵⁰. Niezwykle cenne informacje na temat dziejów Królewca w XIX stuleciu wniósł Janusz Jasiński. Jest on głównym autorem trzeciego tomu części drugiej *Historii Pomorza w latach 1815–1850*, poświęconego zagadnieniom politycznym, narodowościowym i wyznaniowym⁵¹. Ten sam autor⁵² w czwartym tomie części drugiej *Historii Pomorza* zamieścił rozdział poświęcony zagadnieniom politycznym i narodowościowym dotyczącym lat 1850–1871; w trzecim tomie w części trzeciej tej publikacji rozdział poświęcony kulturze umysłowej napisał pracujący w Olsztynie Henryk Rietz⁵³. Wszystkie wymienione opracowania uwzględniały rolę Królewca jako ośrodka polityki, administracji, nauki, kultury i gospodarki Prus Wschodnich. W „Komunikatach Mazursko-Warmińskich” systematycznie ukazywały się artykuły poświęcone historii Królewca. Stanisław Achremczyk, analizując metrykę uczniów gimnazjum akademickiego w Toruniu za lata 1600–1817, zwrócił uwagę, że przez cały ten okres w Toruniu studiowali uczniowie pochodzący z Królewca⁵⁴. W tym samym roczniku „Komunikatów” ukazał się interesujący artykuł Jurija Kostjaszowa o pierwszym rosyjskim konsulu w Królewcu Iwana Isakowie⁵⁵. Edmund Wojnowski w 2002 r. opublikował na łamach tego kwartalnika artykuł do-

47 Fryderyk Wilhelm: *Nominacja Bogusława Radziwiłła na namiestnika w Prusach Książęcych przez elektora Fryderyka Wilhelma, Królewiec 12 X 1657*, wyd. A. Kamiński, KMW, 1998, nr 1, ss. 119–130; I. Kąkolewski, *Nadużycia i korupcja w administracji Prus Książęcych w połowie XVI wieku*, KMW, 1993, nr 1, ss. 1–20; W. Mikula, *Rola fortyfikacji Prus Wschodnich w wojnie siedmioletniej 1756–1758*, KMW, 1997, nr 2, ss. 161–173; J. Staszewski, *Na granicy z Prusami Książęcymi*, KMW, 1994, nr 2/3, ss. 219–227; J. Wijaczka, *Kontakty dyplomatyczne Prus Książęcych z Francją w latach 1525–1568*, KMW, 1994, nr 1, ss. 3–12; J. Wijaczka, *Ostatnia misja dyplomatyczna Asverusa von Brandta w Augsburgu w roku 1559*, KMW, 1993, nr 2, ss. 167–177; J. Wijaczka, *Żydzi w Prusach Książęcych (1525–1701)*, KMW, 1995, nr 1, ss. 8–14.

48 S. Achremczyk, *Emigranci polscy w Królewcu w XVIII wieku*, *Studia Warmińskie*, 1995, t. XXXII, ss. 185–198.

49 A. Szorc, *Dzieje parafii katolickiej w Królewcu 1614–1650*, *Studia Warmińskie*, 1995, t. XXXII, ss. 129–184.

50 M. Szostakowska, *Stanisław Srokowski (1872–1950). Polityk, dyplomata, geograf*, Olsztyn 1999.

51 *Historia Pomorza*, pod red. G. Labudy, t. III, cz. 2, *Zagadnienia polityczne, narodowościowe i wyznaniowe*, oprac. J. Jasiński przy współudziale Z. Szulki, Poznań 1996.

52 J. Jasiński, *Zagadnienia polityczne i narodowościowe lat 1850–1871*, w: *Historia Pomorza*, t. IV (1850–1918), cz. II, *Polityka i kultura*, pod red. S. Salmonowicza, Toruń 2002, ss. 20–75.

53 H. Rietz, *Kultura umysłowa*, w: *Historia Pomorza*, pod red. G. Labudy, t. III, cz. 3, Poznań 2001, ss. 45–104.

54 S. Achremczyk, *Uczniowie Prus Książęcych w toruńskim gimnazjum akademickim 1600–1817*, KMW, 2001, nr 3, ss. 419–421.

55 J. Kostjaszow, *Wątki międzynarodowe w sprawozdaniach pierwszego konsula rosyjskiego w Królewcu Iwana Isakowa (1783–1800)*, KMW, 2001, nr 2, ss. 217–227.

tyczący polityki Unii Europejskiej wobec obwodu kaliningradzkiego⁵⁶. W 2003 r. Danuta Bogdan także na łamach „Komunikatów” ogłosiła artykuł o pobycie Johanna Gottfrieda Herdera w Królewcu⁵⁷. Publikacja ta to poszerzona wersja referatu autorki wygłoszonego w październiku 2003 r. na sesji „Johann Gottfried Herder 1803–2003, w dwusetną rocznicę śmierci”. W tym samym roczniku „Komunikatów” ukazał się interesujący artykuł poświęcony problematyce kaliningradzkiej w polskich zasobach internetowych⁵⁸. W roczniku 2004 r. „Komunikatów” kilka artykułów dotyczyło dziejów Królewca⁵⁹. W 2005 r. siedemsetpięćdziesięciolecie Królewca zostało odnotowane książką *Wybitni Polacy w Królewcu* autorstwa Janusza Jasińskiego, Tadeusza Orackiego i Sławomira Augustewicza, a także artykułem Janusza Jasińskiego opublikowanym w „Komunikatach Mazursko-Warmińskich” *Polska a Królewiec*⁶⁰. Wywodząca się z Olsztyna, ale pracująca w Poznaniu Izabela Bogdan w pierwszym numerze „Komunikatów” za rok 2005 opublikowała interesujący artykuł o muzyce w szkołach łacińskich Królewca w XVI i pierwszej połowie XVII w.⁶¹

Od 1994 r. badania naukowe podejmowane w Olsztynie dotyczyły nie tylko historii Królewca, ale również Kaliningradu i obwodu kaliningradzkiego. Dostrzegając znaczenie Kaliningradu dla polskiej gospodarki, a także dla kształtowania polskiej myśli politycznej wobec rosyjskiej części dawnych Prus Wschodnich, początkowo zorganizowano konferencje naukowe, a później utworzono regularne pismo poświęcone tej tematyce. We wrześniu 1994 r. zaczął się ukazywać miesięcznik „Obwód Kaliningradzki. Przegląd faktów, wydarzeń, opinii”. Wydawcami „Biuletynu” są Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego oraz Towarzystwo Naukowe im. Wojciecha Kętrzyńskiego, redaktorem zaś Edmund Wojnowski. Kwerendę prasy kaliningradzkiej z niezwykłą skrupulatnością i systematycznością prowadzi Waław Hojszyk, prace redakcyjne natomiast wykonuje Tadeusz Baryła. Początkowo przegląd obejmował najważniejsze tytuły prasowe Kaliningradu, ale także prasę niemiecką i litewską. Później kwerendą objęto także dokumenty wytworzone przez administrację kaliningradzką, polską oraz Unię Europejską. „Biuletyn” stał się z czasem ważnym narzędziem dla ludzi działających w sferze gospodarki, handlu i polityce. Dziś „Biuletyn” to wydawnictwo mające w dorobku sto dwadzieścia pięć numerów, każdy o objętości ponad trzech arkuszy wydawniczych, stanowiące kopalnię wiedzy na temat współczesnego Kaliningradu i obwodu kaliningradzkiego. Nie bez znaczenia jest fakt, że w bibliotece Ośrodka Badań Naukowych zgromadzono podstawowe tytuły prasy rosyjskiej ukazującej się w obwodzie kalinińskim. Prasa rosyjska stanowi ważne źródło podejmowania różnorodnej problematyki badawczej związanej z obwodem kaliningradzkim przez środowisko humanistyczne Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Na wniosek Olsztyńskiego Forum Naukowego redakcja „Biuletynu” otrzymała Nagrodę Marszałka Województwa Warmińsko-Mazurskiego. Z inicjatywy redakcji „Biuletynu” i przy wsparciu finansowym Ośrodka Badań Naukowych organizowane były sesje i posiedzenia na-

56 E. Wojnowski, *Unia Europejska wobec Obwodu Kaliningradzkiego*, KMW, 2002, nr 3, ss. 441–453.

57 D. Bogdan, *Pobyt Johanna Gottfrieda Herdera na uniwersytecie w Królewcu w latach 1762–1764*, KMW, 2003, nr 4, ss. 451–465.

58 M. Chelminiak, W. Modzelewski, *Obwód kaliningradzki w polskich zasobach internetowych*, KMW, 2003, nr 3, ss. 363–368.

59 T. Oracki, *Arnold Korzeniowski – zapomniany dziennikarz polski z Królewca*, KMW, 2004, nr 4, ss. 531–538; A. Piątkowski, *Z dziejów Wschodniopruskiej Kolei Południowej. Magistrała zbożowa Pilawa – Królewiec – Prostki w latach 1863–1903*, KMW, 2004, nr 2, ss. 163–194; W. Skóra, *Działalność Ukraińców w Prusach Wschodnich w świetle raportu placówki wywiadu polskiego w Królewcu z 1925 roku*, KMW, 2004, nr 2, ss. 195–213.

60 J. Jasiński, *Polska a Królewiec*, KMW, 2005, nr 2, ss. 123–132.

61 I. Bogdan, *Muzyka w szkołach łacińskich Królewca w XVI i pierwszej połowie XVII wieku*, KMW, 2005, nr 1, ss. 37–56.

ukowe, wydawano publikacje książkowe. W kwietniu 1994 r., na kilka miesięcy przed ukazaniem się pierwszego numeru „Biuletynu”, zorganizowano konferencję „Kaliningrad – opinie i prognozy”. W czasie tej konferencji referaty wygłosili: dr Marek Nowakowski (Warszawa) „Kaliningrad jako element polskiej polityki zagranicznej”; dr Jerzy Bahr (konsul RP w Kaliningradzie) „Poglądy władz Federacji Rosyjskiej na miejsce obwodu kaliningradzkiego w rosyjskiej strategii politycznej i stanowisko środowiska kaliningradzkiego na temat przyszłości Obwodu”; doc. dr Edmund Wojnowski (Olsztyn) „Przyszłość obwodu kaliningradzkiego w opinii publikacji niemieckich; prof. dr hab. Andrzej Sakson (Poznań) „Prasa polska w obwodzie kaliningradzkim”; prof. dr hab. Andrzej Stasiak (Warszawa) „Możliwości współpracy przygranicznej według ostatnich badań”; dr Jerzy Dudo (Olsztyn) „Współpraca gospodarcza województwa olsztyńskiego i województw sąsiednich z obwodem kaliningradzkim – próba oceny dotychczasowych poczynąń”; mgr Janusz Cygański (Olsztyn) „Wymiana kulturalna Olsztyn – Kaliningrad”; dr Janusz Lorenz (wojewoda olsztyński) „Perspektywy współpracy między Olsztynem a Kaliningradem”⁶². W 1995 r. ukazała się książka autorstwa Jerzego Dudo *Gospodarcze aspekty środowiska naturalnego w Obwodzie Kaliningradzkim*. Była to pierwsza część monografii poświęconej gospodarce i społeczeństwu obwodu. Zamiarem autora było kontynuowanie badań i publikowanie kolejnych książek o obwodzie kaliningradzkim. Niestety, przedwczesna śmierć pokrzyżowała ambitne plany autora. W kwietniu 1995 r. zorganizowano specjalną dyskusję z udziałem konsula generalnego RP w Kaliningradzie dr. Jana Kostrzaka na temat aktualnych problemów obwodu kaliningradzkiego w świetle biuletynu „Obwód Kaliningradzki”.

Przypadająca w 1995 r. pięćdziesiąta rocznica zakończenia II wojny światowej i podziału Prus Wschodnich między Polskę a Związek Radziecki zainspirowała do spojrzenia na te ziemie po upływie pół wieku. W Mierkach koło Olsztynka Ośrodek Badań Naukowych przy wsparciu finansowym wojewody olsztyńskiego Janusza Lorenza zorganizował międzynarodową konferencję „Dawne Prusy Wschodnie w pół wieku po Poczdamie”. Referaty, z których część zamieszczono na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich”, wygłosili historycy z Polski, Rosji, Litwy i Niemiec. Prof. dr hab. Wojciech Wrzesiński (Wrocław) mówił na temat „Prusy Wschodnie a bezpieczeństwo europejskie. Stanowisko Francji, USA, Wielkiej Brytanii, ZSRR i Polski wobec przyszłości Prus Wschodnich w latach 1939–1945”. Dr Bohdan Kozięło-Poklewski (Olsztyn) wygłosił referat „Konsekwencje cywilizacyjne podziału Prus Wschodnich po drugiej wojnie światowej”, a doc. dr Edmund Wojnowski (Olsztyn) przedstawił temat „Warmia, Mazury i Powiśle w polskim organizmie państwowym 1945–1989. Społeczeństwo – gospodarka – kultura”. Prof. Walerij Galcow z Kaliningradu wygłosił referat „Obwód kaliningradzki w latach 1945–1991”, a prof. Stanisław Kargopołow, też z Kaliningradu, mówił o „Statusie międzynarodowo-prawnym obwodu kaliningradzkiego jako części Federacji Rosyjskiej”. Dieter Bingen z Köln omówił temat „Obwód kaliningradzki a perspektywy współpracy europejskiej”, dr Jerzy Bahr (Warszawa) poruszył temat „Współpraca Rzeczypospolitej Polskiej z obwodem kaliningradzkim Federacji Rosyjskiej. Stan obecny i perspektywy”, a dr Alvydas Nikžentaitis (Kłajpeda) zarysował problem „Kaliningrad – perspektywy jego rozwoju z litewskiego punktu widzenia”⁶³. W Mierkach uznano, że konieczna jest dyskusja naukowa dotycząca rozumienia pojęcia, tradycji i integracji ziem wchodzących

62 Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego. Informator 1994, s. 8.

63 Sprawozdanie z działalności Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego za rok 1995, ss. 7–8; R. Wolski, *Dawne Prusy Wschodnie w pół wieku po Poczdamie. Sprawozdanie z konferencji (zorganizowanej w dniach 18–19 IX 1995 r. w Mierkach k. Olsztynka przez Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego w Olsztynie, KMW, 1995, nr 4, ss. 441–442.*

w skład dawnych Prus. W Starych Jabłonkach Ośrodek Badań Naukowych, Akademia Bałtycka Lubeka-Travemünde oraz Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej zorganizowały konferencję naukową „Pruska kraina – Prussia – Prusy: pojęcie, tradycja, perspektywa integracji”. Konferencja odbyła się 20–22 września 1996 r. Referaty wygłosili: prof. dr Hartmut Boockmann (Getynga) „Prusy jako pojęcie geograficzne, historyczne i ideologiczne”; mgr Ewa Korc (Olsztyn) „Podziały administracyjne pruskiej krainy”; dr Wolfgang Kessler (Herne) „Niemiecka patyna pojęcia Prusy”; Herbert Somplatzki „Literacka podróż po pruskiej krainie: wybór tekstów”. Dr Grzegorz Jasiński scharakteryzował kulturową i historyczną specyfikę Mazur i Pogórza, ks. prof. dr hab. Alojzy Szorc omówił miejsce Warmii w Prusach, dr Algirdas Matulevicius z Wilna wyjaśniał rozumienie pojęcia „Litwa Pruska”. Prof. dr hab. Wojciech Wrzesiński (Wrocław) zreferował „Powojenny stosunek do pojęcia Prusy w regionie: integracja, adaptacja, próby zerwania”. Podczas konferencji o perspektywach integracji regionu mówili dr Wolfgang Schlott z Bremy, dr Alvydas Nikzentaitis z Kłajpedy i prof. Swietłana Czerwononaja z Moskwy⁶⁴. W 1996 r. redakcja biuletynu „Obwód Kaliningradzki” kontynuowała spotkania na temat współpracy Olsztyna z Kaliningradem. Tym razem spotkanie odbyło się w Braniewie, a honorowy patronat nad konferencją objął burmistrz miasta. Organizatorami spotkania był Ośrodek Badań Naukowych oraz Miejska Biblioteka Publiczna w Braniewie. W czasie obrad konsul generalny RP w Kaliningradzie dr Jan Kostrzak mówił na temat „Polskiej obecności w obwodzie kaliningradzkim”, doc. dr Edmund Wojnowski poruszył problem „Kaliningrad jako przedmiot zainteresowania międzynarodowego”, a mgr Tadeusz Baryła zreferował kwestię „Biuletyn Kaliningradzki źródłem informacji o obwodzie kaliningradzkim”⁶⁵. Spotkania kontynuowano też w latach następnych. I tak w czerwcu 1998 r. odbyło się seminarium „Obwód Kaliningradzki Federacji Rosyjskiej w 1997 roku”, w którym wziął udział konsul generalny RP w Kaliningradzie Andrzej Janicki-Rola. O sytuacji społeczno-gospodarczej obwodu, o planach rozwoju miast i osiedli w obwodzie, a także o Polonii w Kaliningradzie mówili: mgr Tadeusz Baryła, mgr Waław Hojszyk, dr Halina Murawska. Ta ostatnia realizowała temat badawczy „Polacy w Kaliningradzie”. Jesienią 1998 r. odwiedził Olsztyn i wygłosił odczyt na temat aktualnych problemów obwodu kaliningradzkiego prof. Jurij Matoczkin z Kaliningradu.

Ważnym wydarzeniem wydawniczym i naukowym było opublikowanie w 2000 r. pracy J. W. Kostjaszowa przygotowanej do druku i poprzedzonej wstępem oraz wyborem źródeł przez Tadeusza Baryłę, a przetłumaczonej z rosyjskiego na polski przez Waławę Hojszyk *Przesiedleńcy opowiadają. Pierwsze lata Obwodu Kaliningradzkiego we wspomnieniach i dokumentach*. Książka przybliżyła polskiemu czytelnikowi procesy osiedleńcze w obwodzie kaliningradzkim poprzez wspomnienia ludzi, którzy osiedlili się na sambijskim skrawku byłych Prus Wschodnich. Wreszcie Tadeusz Baryła, Waław Hojszyk, Edmund Wojnowski⁶⁶ przygotowali i opublikowali wybór dokumentów z lat 1994–2004 dotyczących obwodu kaliningradzkiego. Podsumowanie dziesięcioletniej pracy zespołu redakcyjnego biuletynu „Obwód Kaliningradzki” stanowiło sympozjum zorganizowane przez OBN i Towarzystwo Naukowe im. W. Kętrzyńskiego w maju 2004 r. na temat „Znaczenie kultury i nauki we współpracy polsko-kaliningradzkiej”. Podczas sympozjum referat wygłosił konsul generalny RP w Kaliningradzie Jarosław Czubiński. W trakcie spotkania dr Wik-

64 Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie. Sprawozdanie z działalności za rok 1996, ss. 17–18; R. Wolski, *Pruska kraina – Prussia – Prusy – pojęcie, tradycja, perspektywy integracji. Konferencja w Starych Jabłonkach 20–22 września 1996 r.*, KMW, 1996, nr 4, ss. 699–702.

65 Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie. Sprawozdanie z działalności za rok 1996, s. 15.

66 *Obwód Kaliningradzki Federacji Rosyjskiej. Wybór dokumentów 1994–2004*, przygotowali T. Baryła, W. Hojszyk, E. Wojnowski, Olsztyn 2004.

tor Romanowski z Kaliningradu mówił o „Roli współpracy kulturalnej i naukowej w kształtowaniu stosunków kaliningradzko-polskich”, natomiast doc. dr Edmund Wojnowski podsumował dziesięć lat wydawania miesięcznika „Obwód Kaliningradzki”⁶⁷.

Systematyczne spotkania dotyczące Prus Wschodnich organizowała Wspólnota Kulturowa „Borussia”. Referaty wygłaszane w trakcie tych spotkań drukowane były w piśmie „Borussia”. Wspólnota Kulturowa przygotowała raport na temat stosunków kulturalnych i współpracy naukowej Warmii i Mazur z obwodem kaliningradzkim. Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, który od swoich początków współpracował z Uniwersytetem w Kaliningradzie, także podjął współczesną problematykę dotyczącą Kaliningradu. W Braniewie staraniem Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego powołano do życia placówkę naukową mającą prowadzić badania naukowe obejmujące zjawiska dziedzictwa kulturowego, kulturowości pogranicza krajów nadbałtyckich. W ośrodku dydaktycznym uniwersytetu w Braniewie naukę podjęli studenci z Kaliningradu. Współczesną historią obwodu zainteresował się Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych UWM. Pod redakcją Jana Sobczaka i Zbigniewa Anculewicza ukazała się publikacja zbiorowa nosząca tytuł *Europa a Rosja*, w której znalazły się dwa artykuły dotyczące obwodu kaliningradzkiego⁶⁸. Badania dotyczące Kaliningradu podjęto także w Instytucie Nauk Politycznych UWM kierowanym przez prof. Arkadiusza Żukowskiego. W Instytucie napisane zostały pierwsze rozprawy doktorskie dotyczące obwodu. Równie interesujące prace dotyczące współpracy transgranicznej prowadzone są na Wydziale Nauk Ekonomicznych UWM⁶⁹.

Podsumowując powyższe ustalenia, należy stwierdzić, że jest widoczny wzrost zainteresowania polskiej nauki historycznej, politologii i nauk ekonomicznych problematyką historyczną Królewca oraz współczesnością Kaliningradu i obwodu kaliningradzkiego, a ośrodek olsztyński z racji swego położenia w badaniach tych odgrywa coraz bardziej znaczącą rolę.

Der Beitrag Allensteiner Forscher zur Geschichte von Königsberg und Kaliningrad nach 1945

Zusammenfassung

Die Geschichte der Stadt Königsberg (heute Kaliningrad) wurde von polnischen Historikern lediglich am Rande ihrer eigentlichen Geschichtsforschung behandelt. Die polnische Geschichtsschreibung des 19. Jhs. und der ersten Hälfte des 20. Jhs. wies ein geringes Interesse am Schicksal dieser kulturbedeutenden Stadt auf. Der Wendepunkt in der Geschichtsforschung kam erst nach 1956, als in Olsztyn / Allenstein das Wojciech-Kętrzyński-Forschungszentrum gegründet wurde. Seit diesem Zeitpunkt beschäftigten sich polnische Universitätszentren viel intensiver mit der Geschichte Preußens als früher. Zu dieser Zeit entstanden erste Monographien zur Geschichte des Herzogtums Preußen, die auch die Rolle der Stadt Königsberg betonten.

Obwohl das Interesse an der Vorkriegsgeschichte Königsbergs geweckt wurde, unternahm kein polnischer Historiker den Versuch, die neueste Geschichte der Stadt nach 1945 zu erforschen. Dies wurde erst nach der Wende von 1989 im Polen und nach dem Zerfall der Sowjetunion möglich und so wuchs das Interesse an der Geschichte des sowjetischen Kaliningrader

67 Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie. Sprawozdanie z działalności za rok 2004, s. 38.

68 G. Krietinin, *Proniemieckie sympatie i antyniemieckie nastroje w Rosji*, w: *Europa a Rosja*, red. Z. Anculewicz, J. Sobczak, Olsztyn 2003, ss. 41–48; E. Wojnowski, *Rola Obwodu Kaliningradzkiego w strategii geopolitycznej Federacji Rosyjskiej*, w: *Europa a Rosja*, ss. 135–150.

69 R. Białobrzeska, R. Kisiel, *Współpraca transgraniczna wschodnich regionów Polski*, Olsztyn 2003.

Kreises. In Allenstein erschienen solche Veröffentlichungen, wie z.B. die Geschichte Königsbergs von Prof. Janusz Jasiński, das Sammelwerk „Königsberg und Polen“ und ein regelmäßiges Bulletin des Kaliningrader Kreises. Die Stadt Kaliningrad wurde zum Thema von mehreren wissenschaftlichen Tagungen, deren Ergebnisse in den Heften von „Komunikaty Mazursko-Warmińskie“ publiziert wurden. Es kam auch zur Zusammenarbeit zwischen den polnischen und russischen Wissenschaftlern, woran auch die deutschen und litauischen Historiker ihren Anteil hatten. Die polnische Forschung setzt sich heutzutage zum Ziel, die Geschichte Kaliningrads nach 1945 in Form einer Gesamtsynthese darzustellen.

Übersetzung Magdalena I. Sacha